

“SÖNDÜRMƏDİM ÜRƏYİMDƏ VƏTƏNİMİN ÇIRAĞIN”

(Muradeli Qureysi Qaflantının həyat və yaradıcılığına qısa baxış)

Dilbər RZAYEVA,

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına

Ədəbiyyat İnstitutunun elmi işçisi

AÇAR SÖZLƏR: *Ədəbiyyat, poeziya, aşiq şeiri, şair.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Литература, поэзия, ашугская поэзия, поэт.*

KEY WORDS: *Literature, poetry, ashig poetry, poet.*

Müasir Güney Azərbaycan şairi Muradeli Qureysi Qaflantı 1933-cü ildə Çaroymaq mahalının Heydərabad kəndində anadan olmuşdur. Onun uşaqlıq çağları Rza şahın Azərbaycanda yeritdiyi şovinist siyasət illərinə, xalqın ən çətin günlərinə təsadüf etmişdir.

Qaflantı yeddi yaşında kəndlərindəki Mirzə Məmmədin məktəbinə göndərilir. 1942-ci ildə təhsilini yarıda qoyub, ailəsinə kömək etmək üçün atası ilə birlikdə işləmək məcburiyyətində qalır. Həmin vaxt 13-14 yaşlı Qaflantının ailəsi doğma yerləri tərk edib, İranın başqa yerlərinə köçməli olur. 1950-ci ildə Tehran şəhərinə köçən Qaflantı 1952-ci ildə rezin fabrikində işə başlayır, həmçinin gecələr dərs oxumaqla təhsilini davam etdirir.

Hələ 1940-cı illərdə Qaflantı ədəbiyyata, xüsusilə aşiq şeirinə və sənətinə böyük maraq göstərməyə başlayır. O, boş vaxtlarını aşiq ocaqlarında keçirmiş və folklorumuzun bir qolu olan aşiq sənətini dərinlən mənimsəyərək, şeirlər yazmışdır. Qaflantı 70- illərdə Tehranda yaşayan bir neçə Azərbaycan şairi ilə də tanış olmuşdur.

Qaflantı 1976-cı ildə Nüsrəttullah Fəthi Atəşbəylinin vasitəsilə Tehranda fəaliyyət göstərən “Dostlar görüşü” adlı ədəbi dərnəyə üzv olmuşdur. Doktor Salamullah Cavidin təşəbbüsü ilə qurulan bu dərnək həmin illərdə bir çox Azərbaycan şairinin ədəbi inkişafında önəmli rol oynamışdır.

Həmin dövrdə şair Bulud Qaraçorlu Səhənd Qaflantının istedadlı el şairi olduğunu duyur. Səhənd Qaflantının şəxsiyyətində və şeirində bariz şəkildə gözə çarpan cəsurlük, mübarizlik, dönməzlik hisslərinin qaynağını onun zəhmətlə yoğurulan şərəfli yaşamında görür və bir ustad kimi Qaflantı poeziyasının inkişafına öz müsbət təsirini göstərir.

1978-ci ildə Təbriz şəhərindəki “Eldar” nəşriyyatında Qaflantının şeirlərindən ibarət “Seçilmiş əsərlər”i çap olunur. Həmin illərdə o, Tehranda yayımlanan “Yoldaş”, “İnqilab yolunda”, “Azadlıq”, “Yeni yol”, Körpü”, “Dədə Qorqud”, “Bəhari-Zəncan”, “Günəş” və s. kimi jurnallarla da ciddi və sıx əməkdaşlıq edir.

Bakıda çap olunan “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası” və Türkiyədə yayımlanan “İran türklərinin ədəbiyyat antolojisi” kimi toplularda Qaflantının şeirləri yer alır.

Qaflantı 1987-ci ildə Tehranda təşkil olunan, sonralar “Sahir ədəbi-mədəni dərnəyi” adı ilə fəaliyyət göstərən “Cənubi Azərbaycan şairlərinin bir qrupu” adlı ədəbi dərnəyin qurucularından və fəal iştirakçılardanıdır.

1990-cı ildə Tehranda “Nəşr mina” çap evi tərəfindən Qaflantının “Ömür aynası” adlı yeni şeirlər kitabı işıq üzü görür. Bu kitab şairin ömrünün aynasıdır və biz bu aynaya baxarkən, onun keçirdiyi iztirabları, həyəcanları duyuruq, sevinclərini, kədərini hiss edirik, arzu və ümidlərini, məhəbbət və nifrətini başa düşürük. Şairin müxtəlif mövzularda qələmə aldığı şeirlərin toplandığı bu kitab onun yaradıcılığının səciyyəvi xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirə bilib.

Professor Vüqar Əhməd “Muradəli Qureyşinin yaradıcılığı” adlı məqaləsində yazır: “Muradəli Qureyşi istər İran şahına, istər fars şovinistlərinə, istərsə də onlara güvənən riyakar ermənilərə qarşı öz yaradıcılığında sərt nidalarla, kəskin təşbehlərlə, eyni zamanda rəziledici həvələrlə mübarizə aparıb. Belə ki, onun bütün bədii irsini gözdən keçirərkən bunun şahidi oluruq. “Çəkil qara duman” şeirində qürurla “Azər eli”, “Azər ölkəsi” ifadələrini vurğulayan Muradəli Qureyşi “Utan xalqımızdan dedim düşməne” şeirində İran şahının bütün günahlarını, cinayətlərini mirvari tək düzdüyü misralarda bəyan edir” [1, s. 3].

*Utan xalqımızdan dedim düşməne,
Artırma zülmü haqq söz deyənə.
Bir gün də qalib gələrik sənə,
Boynunu burmağa macalın olmaz,
Bir su ki töküldü, yerinə dolmaz.
Neçə il millətin qanını sorubsan,
Neçə qəhrəmanın boynun vurubsan,
Hər zaman xəlv üçün tələ qurubsan,
Ayılıb bu millət yuxudan durar,
Bütün qan içənin boynunu vurar.* [2, s. 29]

Qaflantının “Bizim kəndin bir illik tarixi” adlı əsəri Azərbaycanın milli demokratik hökuməti dövrünə - 1945-46-cı (1324-25) illərə təsadüf edir. Şair həmin illər ərzində xalqımızın başına gələn qanlı-qadala hadisələrin, didərgin həmvətənlərimizin ağırlı-acılı taleyinin və yoxsul insanların ədalət uğrunda apardığı mübarizənin şahidi olmuşdur. Sonralar o, bütün bu gördüklərini çox sədaqətlə bir mənzumə şəklində dilə gətirmişdir.

Humanizm, insani münasibətlərin Muradəli Qureyşi Qaflantının şeirlərinin, eləcə də “Bizim kəndin bir illik tarixi” poemasının əsas ideyasını təşkil etdiyini vurğulayan ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi, filologiya üzrə elmlər doktoru Esmira Fuad (Şükürova) şairin sənətkarlığını, poetikasını yüksək qiymətləndirir və poemadan örnəklər gətirərək yazır: “Bədii təsvir və ifadə vasitələrindən geniş surətdə istifadə edən Muradəli Qureyşi Qaflantının “Bizim kəndin bir illik tarixi” poemасыndakı “Azər ellərinin yaşlı günüydü, Qanlı ürəyinin paslı günüydü” misralarında “yaşlı gün”, “paslı gün” və “qanlı ürək” ifadələri ilə ardıcıl olaraq üç epitet yaradılıb. Qaflantı bu epitetlərlə 21 Azər hərəkətinin qələbə çalmasından sonra Güney Azərbaycanda qurulmuş Milli Hökumətin Rza şah Pəhləvi qoşunlarının xarici havadarlarının köməyiylə xüsusi qəddarlıq və görünməmiş amansızlıqla məğlub etdiyi qanlı olayı xarakterizə etmişdir” [3, s. 14].

Qürbət ab-havası, uzun illər doğma vətəninədən ayrılıq, həzinlik, kədər və həsrət hissləri onun

alovlu misralarındakı coşğunluqla yanaşı duyulmaqdadır.

İnsanlığ eşqilə çarpan sənətkar ürəyi şairi klassik şeirimizin müasir səslənən ənənələrinə bağlayır və ulu Nizami, Nəsimi, Füzuli, Vaqif, Sabir irsində qabarıqlaşan insanlıq ləyaqətinə köklənmiş sənət yolunu yiyələnməyə doğru yönəldir:

*Şairə sədaqət, şərəf, şan verən,
Şeir damarına isti qan verən.
Şairlik yolunu düz nişan verən,
İnsanlığ eşqilə çarpan ürəkdir [2, s. 26]*

Qaflantının ictimai lirikasının əsas mövzusunun gündəlik həyatda baş verən hadisələr, insani xüsusiyyətlərin tərənnümü, xalqımızın mənəviyyatına yad olan eybəcərliklərə qarşı etiraz, bir sözlə, insan səadəti, vətənin abadlığı, dostluq, əmin-amanlıq kimi məsələlər təşkil edir.

Şahlıq üsuli-idarəsinin İranda əlli ildən artıq hökm sürən mənfur siyasətinin, qanlı-qadalı illərin cəmiyyətdə yaratdığı neqativ hallar zindanları abad, ölkəni viran qoymuşdu. İstibdad və diktatorluq istər-istəməz şeiri, poeziyanı üsyan bayrağına çevirmişdi. O zaman Qaflantının da şeirlərində bu üsyankarlıq, fəryad motivləri güclü idi:

*Görürəm çoxdandır batublar yasa,
Şahların zülmündən dolubdur kasa.
Ürəklərdə ülfət əkən də yoxdur
Dillər qadaxlanıb, qollar bağlanıb,
Heç bir cınqırtı çəkən də yoxdur [2, s. 37]*

“Onun hər misrasında, hər beytində Azərbaycan xalqının nisgilli taleyi aydın təsvir olunub. Qaflantı şəxsi həyatında çox əzab və əziyyətlər çəkib, şahlıq rejiminin dözülməz və ağır şəraitində yaşayıb; ədalətsizlikləri qanıyla, canıyla hiss edib, məcburən doğma yurd-yuvasını buraxıb, təhsil əvəzinə çörək dalınca qaçıb. Bunların hamısı istər-istəməz gənc Qaflantını zülmə, ədalətsizliyə qarşı yönəldib. O, şah rejiminə dərin nifrət bəsləyib və onun yıxılmasını ürəkdən alqışlayıb. Bu dövr şairin əsərlərində dərin iz buraxıb” [4, s. 43].

Bu faciəli, dözülməz şərait şairi ürəkdən sarsıtsa da, digər tərəfdən onun el ilə birlikdə mübarizə əzmini gücləndirir, səsinə ellərin səsinə qatararaq sanki şanlı inqilabın nəhayət qələbə çalacağına inamını əks etdirirdi:

*Sən ey qan gölündə üzən tacidar,
Bil, gecə dalında aydın səhər var.
Gələcək o gün ki sənə sarayın-
Ellərin əlilə viran olacaq
Qışa çevriləcək baharın, yayın [2, s. 28]*

M.Qaflantının şeirlərinin ilham mənbəyi, onların özəyi, mayası Vətən torpağıdır. Bu torpağın barı, bərəkəti, sədaqətli insanları, el-obaları, vüqarlı dağları, çaylarının nəğməsi, bulaqlarının duruluğu, meşələrinin sıxlığı, ilahi gözəlliyi, xalq qəhrəmanları, musiqisi, dünəni, sabahı və bu günü şairin ürəyində nəğmələrə, misralara çevrilir, onlara qol-qanad verir; şairdə nəcib hisslər, nikbin əhval-ruhiyyə, cəsurluq, dönməzlik, mətanət, vüqar kimi duyğular oyadır. Onu şair edən odu-közü, işığı sönməyən Vətən torpağıdır. Şair “Söndürmədim ürəyimdə vətənimin çırağın” qənaətində haqlıdır. Çünki onun düşüncəsinə görə, əgər bu çıraq sönərsə, o, şairliyini, insanlığını, hər şeyini itirər:

*Vətənim şəmdir, mən də pərvana,
Dolannam başına mən yana-yana
Ürəyim bağlıdır Azərbaycana
Hər zaman qeydinə qalmışam-qallam* [2, s. 33]

Şair vətənin bu günü ilə bərabər, dünənini də düşünür. Vətən qəhrəmanlarının simasını, onların həyatını, mübarizəsini gözləri önündə canlandırır. Romantik xəyallar, rəyalar aləmində, uşaqlıq çağları, ana laylasıyla qoşa nəğmələnen saz və bülbül cəh-cəhləri qoynunda bir daha yenidən (rəyada) doğulur:

*Qaflantı yam andım o günləri mən
Canlandı gözümdə çiçəkli vətən.
Keçdi ürəyimdən o gül, o çəmən,
Bülbüllü bağları yadıma düşdü* [2, s. 31]

Vətənin abadlığı, ellərin şad və xoşbəxt yaşayışı əlvan boyalarla, səmimi ahənglə gözlərimiz önündə canlanır:

*Çağlasın şalələlər,
Çətir açsın lələlər,
Qurtarsın qəm, nalələlər,
Sevinsin el, sevinsin* [2, s. 12]

Bu arzu və istəklər təkcə Vətənlə məhdudlaşmır. O, Yer üzündə sülh və əmin-amanlıq arzulayır, insanların milliyətindən asılı olmayaraq qardaşcasına yaşamasını tövsiyə edir və insan əli, insan zəkası ilə bəzənmiş dünyanı belə görür:

*Dünya gözəlləşsin insan əlilə
Bütün gözəllikdən kam alsın insan
Yaşasın, yaşasın öz əməlilə
Azadlıq qoynunda qocalsın insan* [2, s. 23]

M.Qaflantının əsərləri məzmun, forma etibarilə tükənməz söz sərvətimizdən qidalanır. Cəsarətlə deyə bilərik ki, inqilabdan sonra inkişaf etməkdə olan ədəbiyyatımız, xüsusilə şeirimizin axını şairin yaradıcılığından yan ötməyib. Bu ədəbi mühit şairin şeirlərinə üslub cəhətdən də güclü təsir göstərmişdir.

Tənqidçi və şair Həsən İldırım “Ömür aynası” kitabına yazdığı müqəddimədə qələm dostunun şeirlərində təsvir olunan obrazların xarakterik xüsusiyyətlərini belə dəyənləndirir: “M.Qaflantının şeirlərində Azərbaycan şeirinə xas olan, doğmalaşan bir sıra obrazlarla rastlaşırıq. Bu obrazların bir çoxu şifahi ədəbiyyatımız vasitəsilə yazılı ədəbiyyatımıza köçüb və orada başqa obrazlarla bərabərhüquqlu yaşamaqdadır. Ancaq Qaflantı bu obrazların xarakterik xüsusiyyətlərini saxlayaraq onları müasirləşdirir, öz mənəvi dünyası və dövrü ilə uyğunlaşdırır və onları yeni ampulada təqdim edir:

*Maral bir an mənə baxdı,
Qəlbimi yandırtıb, yaxdı,
Bəxt ulduzu göydən axdı.
Bir axşamın son çağında,
Qaflantının qucağında. [2, s. 16]*

Bu “maral” mahnılarda dinlədiyimiz, çöllərdə gördüyümüz maraldan bir az fərqlənir. Bu maral insaniləşmiş maraldır. Qaflantının bu qəbildən olan obrazlarının hamısı belə bir xarakter daşıyır. Onlar şairin dövrü, mühiti ilə uyğun olan gözəlliklərin, təmizliklərin faciəli və tragik surətləridir” [2, s. 6].

Azərbaycan xalqının şair oğlu Muradəli Qureyşi Qaflantı 2005-ci il (1384) fevralın 15-də əbədiyyətə qovuşmuşdur. Cənazəsi dostları, ailəsi və Azərbaycan mədəniyyətsevərlərinin müşayiəti ilə Tehranın cənub hissəsində yerləşən “Yaftaabad” məzarlığında dəfn olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Vüqar Əhməd. Muradəli Qureyşinin yaradıcılığı. “Xalq cəbhəsi”, 2015, 6 fevral, s. 3.
2. Esmira Fuad. Güney Azərbaycan şairlərinin yaradıcılığı ilə bağlı düşüncələr. “Xalq cəbhəsi”, 2016, 16 may, s. 14.
3. Xeyrulla X. (Saplaq) “Qocaman el şairi”. “Xudafərin” dərgisi, 2005-1384, say 4, s. 43.
4. Muradəli Qureyşi Qaflantı. Ömür aynası. Tehran: “Nəşr Mina”, 1369-1990.

Дильбар Рзаева

**КРАТКИЙ ОБЗОР ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА МУРАДАЛИ
ГУРЕЙШИ ГАФЛАНТЫ**

РЕЗЮМЕ

Книга «Зеркало жизни» М. Гафланты - это зеркало жизни человека-поэта. Взглянув на это зеркало, мы чувствуем волнения, страдания, радость и печаль поэта, понимаем его желания и надежды, любовь и ненависть. В этой книге собраны написанные в разные периоды его произведения на различные темы, а также характерные особенности творчества.

Эта коллекция стихов является зеркалом поэтического мира общественных событий, отраженных в его личной жизни и нравственности. Гафланты пытается отразить в своих стихах испытанные им страдания, волнение, радость, горе, социальные события, оставившие след в его нравственности.

Dilbar Rzayeva

**BRIEF REVIEW OF MURADALI GUREYSHI GAFLANTI'S
LIFE AND CREATIVITY SUMMARY**

SUMMARY

The book "The Mirror of Life" by M. Gafllanti is a mirror of f poet's life. Looking at this mirror, we feel the poet's excitement, suffering, joy and sorrow, understand his desires and hopes, love and hate. This book contains his works written in different periods on various topics, as well as the characteristic features of his creativity.

The collection of poems is a mirror of the poetic world of social events, reflected in his personal life and morality. In his poems Gafllanti is trying to reflect sufferings he experienced, excitement, joy, grief, social events that left a mark on his morality.